

Edukacja i Kultura

Socrates Comenius

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

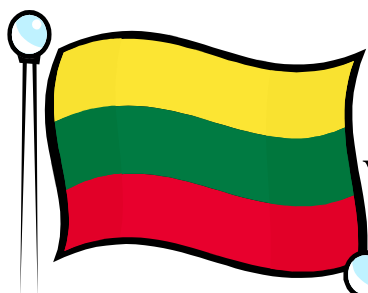
Tytuł projektu:

**Budowanie porozumień, aktywne obywatelstwo w Europie.
Building bridges, active citizenship in Europe.**

Adres strony internetowej projektu:

http://www2.arnes.si/~oskrse1s/Comenius/Comenius_ang/

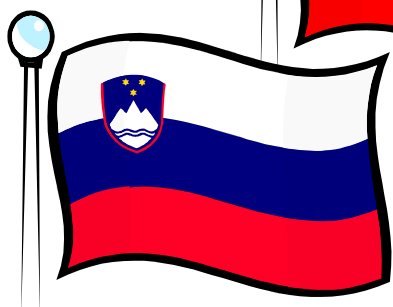
Trzeci rok trwania projektu (2006/2007)

**Litwa,
Viniaus Simon Daukanto vidurine mokykla**

Polska, Gimnazjum nr 1

Słowenia, Osnovna sola Sencur

kraju, ponieważ z każdego kraju brał udział tylko jeden nauczyciel. Wspólne tygodniowe warsztaty, wymiana doświadczeń i dzielenie się wiedzą zaowocowały zawiązaniem się wielu przyjaźni i kontaktów, z których wiele trwa nadal. Tam właśnie zrodził się pomysł nawiązania ściślejszej współpracy pomiędzy Polską, Litwą, Słowenią i Niemcami. Prezentacja programów unijnych pokazała nam, że będzie to możliwe dzięki programowi Socrates Comenius, w którym postanowiliśmy wziąć udział. Niecały rok później doszło do wizyty przygotowawczej. Miała ona miejsce w naszej szkole. Na tej właśnie wizycie wypracowaliśmy wspólnie temat projektu, jego cele, metody pracy i zadania na pierwszy rok. Podzieliliśmy się zadaniami: nasza szkoła została koordynatorem projektu, a szkoła w Słowenii zajęła się naszą wspólną stroną internetową. Przygotowaliśmy wspólnie aplikacje w języku angielskim i potem w odpowiednim terminie każdy złożył podanie do swojej Agencji Narodowej. Tak się niestety złożyło, że nie wszyscy dostaliśmy zgodę na program i fundusze – Niemcy odpadli. Jednak program mógł być nadal realizowany przez pozostałych trzech partnerów. I tak też się stało.

[illegible]

Celem naszego projektu jest przygotowanie młodzieży do bycia aktywnym obywatelem Europy. Ma on udowodnić, iż pomimo dzielących różnic jest możliwe wspólne podejście do tego tematu. Działania w ramach projektu mają na celu zlikwidowanie barier językowych, światopoglądowych, społecznych - a tym samym mają na celu zwiększyć pewność siebie uczniów, wykształcić w nich poczucie odpowiedzialności i pozwolić im w przyszłości właściwie korzystać ze środków masowego przekazu. Dzięki temu uczniowie staną się dojrzałymi odbiorcami i uczestnikami działań na poziomie europejskim. Uczniowie poszczególnych krajów korzystają i będą używali Internetu w celu wymiany informacji, doświadczeń oraz utrzymywania stałego kontaktu ze sobą.

Projekt jest realizowany nie tylko na lekcjach języka angielskiego, informatyki i wiedzy o społeczeństwie, ale również w czasie dodatkowych zajęć.

☐ ☐☐ ☐ ☐☐☐☐☐☐☐ ☐ ☐☐☐☐ ☐☐ ☐☐☐ ☐☐☐☐

! 0 00 0 000 "0000000 # \$00 00 0 000000 0 0 00%&' 000(

mieszcząca się w pięciu budynkach, usytuowana prawie w samym centrum stolicy Litwy. Uczy się w niej 1144 uczniów, a pracuje 66 nauczycieli. Szkoła powstała w roku 1993, kiedy Wileński Uniwersytet Pedagogiczny powołał do życia placówkę, w której można było badać nowe metody nauczania, pilotować nowe podręczniki, prowadzić seminaria i konferencje dla nauczycieli.

Treści i metody nauczania zmieniają się wraz z wymaganiami współczesnego społeczeństwa. Tak więc obecnie w szkole kładziony jest nacisk na znajomość kilku innych języków: uczniowie mogą uczyć się języka angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego, francuskiego, duńskiego i łaciny, na umiejętność obsługi komputera, na umiejętność współpracy w grupie.

Atmosfera w szkole sprzyja partnerskim stosunkom pomiędzy uczniami i nauczycielami. Szkolna Rada Uczniowska bierze udział w podejmowaniu wielu decyzji dotyczących życia w szkole, przygotowuje szkolne uroczystości.

Uczniowie nauczyciele pracują w różnych krajowych i międzynarodowych projektach związanych z nauczaniem i wychowaniem.

) 00000 0 00 0 00000000%&*00 00(

usytuowane w centrum liczącego około 97 tysięcy mieszkańców miasta. Budynek mieści 16 pracowni przedmiotowych, salę komputerową i salę gimnastyczną. Szkoła posiada dwa boiska do piłki nożnej, jedno do koszykówki i bieżnię wokół boiska.

Kadra pedagogiczna to 61 w pełni wykształconych nauczycieli. 611 uczniów uczy się w klasach o różnych profilach: klasach piłki siatkowej dziewcząt, piłki siatkowej chłopców, piłki nożnej chłopców, klasach europejskich, dziennikarskich i artystycznych.

Poza lekcjami uczniowie mogą pracować i bawić się w kołach: informatycznym, dziennikarskim, koszykówki. Zespół artystyczny AKAD, który skupia grupę teatralną, taneczną i wokalną gimnazjum znany jest z fantastycznych przedstawień, zdobywających nagrody na różnych festiwalach.

Uczniowie gimnazjum biorą udział w różnych projektach europejskich (nie tylko projekcie Socrates Comenius), współpracują z rówieśnikami z różnych państw Unii Europejskiej.

Dzięki młodym dziennikarzom regularnie ukazuje się szkolna gazetka MUSLI. Inna grupa młodych, sprytnych dziennikarzy tworzy, pod baczным okiem nauczyciela informatyki, program telewizyjny.

Od kilku już lat szkolne koło SKKT popularyzuje na terenie gimnazjum turystykę i aktywne formy wypoczynku. Uczniowie poznają historię miasta i regionu wedrując po turystycznych szlakach.

Szkoła dba o Ziemię: uczniowie zbierają zużyte baterie.

+ 00#00 000 0 0000000% &000 000 0(

usytuowana jest na terenach podmiejskich i rolniczych. Sencur położone jest w pobliżu miasteczka Kranj, około 30 km od stolicy Słowenii Ljubiany. Uczy się w niej 680 uczniów, a pracuje 110 osób.

System szkolnictwa w Słowenii różni się od polskiego: szkoła podstawowa, to szkoła dziewięcioklasowa. Szkoła w Sencur mieści się w trzech budynkach położonych w różnych wioskach wokół Sencur i jednym w samym miasteczku. W głównym budynku szkoły w Sencur uczą się wszyscy uczniowie od klasy szóstej, pierwsze pięć lat uczęszczają do filii położonych w ich rodzinnych wioskach. Budynek szkolny w ostatnich latach został przebudowany i unowocześniony, co sprawia, że uczniom i nauczycielom pracuje się teraz o wiele

Uczniowie i nauczyciele biorą udział w kilku krajowych i międzynarodowych projektach szkolnych. Praca przy projektach poszerza horyzonty, otwiera na innych ludzi, uczy tolerancji i zrozumienia różnic między różnymi narodami. Każdego roku uczniowie biorą udział w konkursach przedmiotowych na szczeblu krajowym i osiągają w nich sukcesy (sytuują się najczęściej na jednym z trzech pierwszych miejsc).

Trzy lata w projekcie

.. /0-..1

We wrześniu 2004 kontaktując się poprzez pocztę elektroniczną wybraliśmy problemy, które miały być poruszane w pytaniach kwestionariusza skierowanego do uczniów: młodzi kontra wpływ mediów, świadomość praw ucznia i praw dziecka. Na spotkaniu roboczym projektu w Sencur opracowaliśmy kwestionariusz. Wykonaliśmy naprawdę ogromną pracę, kwestionariusz zawiera 37 pytań. W pierwszej części znajdują się pytania o wpływ mediów (prasa, telewizja, radio, Internet) na życie uczniów, wartości jakimi się kierują, wiedzę o ich obowiązkach i prawach. Część druga, to pytania o stopień demokracji w ich szkołach i w życiu rodzinnym.

Nasza dalsza praca, to przetłumaczenie pytań kwestionariusza na języki narodowe, przeprowadzenie ankiety i opracowanie wyników. Pracę tą wykonaliśmy zimą i wczesną wiosną, tak aby móc skonfrontować wyniki ankiet na spotkaniu w Wilnie w kwietniu 2005 roku.

Na pytania kwestionariusza odpowiedziało około 200 uczniów w wieku 14 lat: 90 z Litwy (50 dziewcząt, 40 chłopców), 68 ze Słowenii (39 dziewcząt, 29 chłopców), 53 z Polski (29 dziewcząt, 24 chłopców).

Ponad 60% uczniów czyta dzienniki częściej niż raz na tydzień, 20% czyta magazyny raz na tydzień i tylko 13% czyta je rzadziej. Prawie nie ma ucznia, który nie czytałby prasy wcale. Wszyscy uczniowie wybrali prasę młodzieżową jako najważniejszą dla nich. Uczniowie podawali różne powody, dla których czytają prasę. Ponad połowa uczniów z Polski i Słowenii czyta dla rozrywki, są zainteresowani wiadomościami sportowymi, natomiast Litwinów interesują wydarzenia w kraju i w Europie. Z odpowiedzi uczniów wynika, że czytają prasę, ponieważ sami tego chcą, lubią czytać, a nie dlatego, że są zmuszani lub zachęceni.

We wszystkich trzech krajach uczniowie spędzają przed telewizorem od 1 do 3 godzin dziennie. Dobrze jest wiedzieć, że dla naszych uczniów nie jest to sposób spędzania wolnego czasu. Różnice pomiędzy preferowanymi przez uczniów naszych trzech krajów programami telewizyjnymi wynikają głównie z różnic w propozycjach stacji telewizyjnych. I tak: uczniowie ze Słowenii i Litwy w telewizji oglądają głównie filmy, uczniowie z Polski - wiadomości. Za to we wszystkich krajach uczniowie oglądają telewizję głównie dla relaksu, są zainteresowani muzyką, filmami, sportem, a na samym końcu umieszczali zainteresowanie wydarzeniami z kraju i Europy.

Jak można było oczekiwać we wszystkich trzech krajach rodzina ma największy wpływ na świadomość obywatelską uczniów, wszyscy umieścili szkołę i media na drugim i trzecim miejscu.

Na Słowenii i na Litwie media mają duży wpływ na świadomość narodową, ale w Polsce ten wpływ jest niewielki. Jeśli chodzi o świadomość i poczucie bycia obywatelem Europy, to tutaj Polacy i Słowenci uważali, że wpływ jest duży, podczas gdy Litwini wskazują, że niewielki.

Prawie połowa uczniów w Polsce i na Litwie uważa, że media informują o ich prawach i obowiązkach, ale jednocześnie taka sama liczba uczniów uważa, że nie.

Według uczniów w Polsce i na Litwie media mają niewielki wpływ na ich pozytywne zachowanie, podczas gdy w Słowenii wpływ ten w opinii uczniów jest dość duży. Natomiast uczniowie wszystkich trzech krajów nie wierzą we wpływ mediów na ich negatywne zachowanie. Na Słowenii 75%, w Polsce 90%, a na Litwie 89% uczniów uważa, że media mają niewielki wpływ lub nie mają w ogóle wpływu na ich negatywne zachowanie.

Na pytanie: „kto informuje uczniów o ich prawach” na Słowenii i Litwie uczniowie odpowiedzieli, że szkoła, na drugim miejscu wskazali rodziców i media, w Polsce uczniowie odpowiedzieli odwrotnie.

Według uczniów polskich i litewskich media informują o przypadkach pogwałcenia praw obywatelskich tylko w charakterze sensacji, a dopiero jako druga odpowiedź wybierali – w celu informacji i wzbudzenia

współczucia. W Słowenii główną funkcją zdaje się być informacja, a dopiero na drugim miejscu tworzenie sensacji.

W Polsce i na Litwie większość uczniów rzadko albo nigdy nie zauważa przypadków dyskryminacji ze względu na narodowość w swoim środowisku. W Słowenii 52% uczniów nie zauważa przypadków dyskryminacji, ale 41% zwraca uwagę na ludzi dyskryminowanych z powodu narodowości. We wszystkich trzech krajach tylko 6,5% respondentów bardzo często zauważa przypadki dyskryminacji.

Wyniki ankiety pokazują, że większość uczniów nie zauważa w swoim środowisku dyskryminacji ze względu na płeć.

Jeśli chodzi o dyskryminację ze względu na pochodzenie społeczne, to 85% uczniów w Polsce, 71% uczniów ze Słowenii i 73% na Litwie rzadko ją zauważa. W Polsce 25% uczniów i 36% w Słowenii uważa, że może to stanowić problem. Jednak w każdym z tych trzech krajów zdarzyli się uczniowie, którzy czują się dyskryminowani ze względu na pochodzenie społeczne.

We wszystkich trzech krajach ponad połowa respondentów rzadko zauważa przypadki dyskryminacji ze względu na styl życia - przynależność do subkultur. Interesującym jest fakt, że 6% Polaków i 9% Słoweńców jest często dyskryminowanych ze względu na odmienny od innych styl życia, podczas gdy na Litwie stanowi to tylko 1%. Może to być spowodowane tym, że Wilno jest dużym miastem stołecznym i ludzie są przyzwyczajeni do różnorodności.

Relacje nauczyciel - uczeń są dla większości respondentów dobre. Niewielki procent uczniów określa te relacje jako złe. Relacje między uczniami postrzegane są jako dobre i bardzo dobre. W Słowenii tylko 7% uczniów, a w Polsce 9% uczniów sądzi, że relacje pomiędzy uczniami nie są dobre, podczas gdy na Litwie uważa tak aż 36%, jest więc to sygnał dla nauczycieli z tej szkoły, że jest to obszar nad którym trzeba popracować.

Interesującym jest fakt, że dla 16% uczniów ze Słowenii, 6% w Polsce i 32% na Litwie nauczyciel jest partnerem i jednocześnie dostarcza wiedzę. Dla 51% uczniów w Słowenii, 77% w Polsce i 50% na Litwie nauczyciel jest osobą, która tylko uczy.

We wszystkich trzech krajach niewielki procent uczniów uważa, że ma w szkole więcej praw niż obowiązków.

Praca Szkolnej Rady Uczniowskiej jest oceniana bardzo dobrze lub dobrze przez 30% uczniów ze Słowenii, 77% Polaków i 54% Litwinów. Jednak we wszystkich trzech krajach większość uczniów nigdy lub tylko jednorazowo wciągnęła się w pracę szkolnej rady uczniowskiej. Zapytani o to, co zmieniliby gdyby byli członkami SRU, większość uczniów na Litwie i Słowenii próbowałaby zmienić metody nauczania, podczas gdy uczniowie w Polsce wprowadziliby więcej dodatkowych przedmiotów.

Większość ankietowanych uczniów uważa, że ich prawa są przestrzegane i, że nigdy bądź rzadko byli dyskryminowani w swoich rodzinach. We wszystkich trzech krajach więcej niż połowa uczniów ma tą samą liczbę praw i obowiązków w domu. Jednakże jest także dość duża liczba uczniów, którzy mają więcej obowiązków niż praw. W Słowenii i w Polsce w więcej niż połowie rodzin decyzje są podejmowane wspólnie. Na Litwie większość decyzji jest podejmowana przez matkę. Dla większości naszych respondentów rodzice są partnerami, od których oczekuje się porady. Tylko niewielu uważa, że rodzice rozkazują i kontrolują.

Rezultaty podsumowania wyników kwestionariusza nie pokazują szczególnych różnic pomiędzy młodymi ludźmi z Litwy, Polski czy Słowenii. Dla nas, nauczycieli, interesującym było dowiedzieć się, dlaczego nasi uczniowie czytają, jak ważny dla nich jest Internet, jaka jest ich obywatelska świadomość i jak wielki wpływ mają na nią media, rodzina i szkoła. Wydaje się również, że konflikt pokoleń, nie jest już tak widoczny pomiędzy nami i naszymi uczniami, jak miało to miejsce choćby 30 lat temu.

Dokładniejsze opracowanie wyników ankiety zamieściliśmy na stronie internetowej projektu. Polską wersję kwestionariusza zamieszczamy na końcu tej broszury.

, 00 \$002 -..10-..3

Ten rok pracy w ramach programu Socrates Comenius rozpoczęliśmy spotkaniem w Jaworznie. Zaplanowaliśmy na tym spotkaniu kolejny projekt, który miał roboczą nazwę PODOBIENSTWA I RÓŻNICE, ale podczas dyskusji narodziła się nowa nazwa: 2-TYGODNIOWY PROJEKT GAZETOWY.

Przez dwa pierwsze tygodnie grudnia 2005 uczniowie ze wszystkich szkół biorących udział w projekcie przeglądali jedną, wybraną wcześniej gazetę o zasięgu ogólnokrajowym, wydawaną codziennie w dość dużym nakładzie.

Uczniowie naszego gimnazjum przeglądali „Gazetę Wyborczą”,

na Słowenii było to „Delo”,

a na Litwie „Letuvos Rytas”.

Nad każdym egzemplarzem gazety niezależnie pracowały równolegle dwie lub trzy grupy 2-osobowe.

Wszyscy uczniowie otrzymali wypracowany wcześniej kwestionariusz, który ściśle określał, na jakie informacje należy zwracać uwagę. Kwestionariusz był wspólny dla wszystkich trzech krajów. Uczniowie, przeglądając gazetę, brali pod uwagę artykuły dotyczące tematów, takich jak: ekonomia, polityka, prawa człowieka, turystyka, szkoła, sport, zdrowie, kultura.

Po przeczytaniu danego artykułu uczniowie decydowali, do której z tych dziedzin należy zaliczyć dany artykuł oraz w jakim miejscu w kwestionariuszu powinien się znaleźć, czyli czy dotyczy całej Europy czy tylko naszego kraju. Oprócz tego uczniowie wybierali 1 główny artykuł dotyczący głównych wydarzeń w kraju i jeden na temat głównych wydarzeń w Europie, które - według nich - były w danym numerze najważniejsze bądź też znajdowały się na pierwszej stronie. W kwestionariuszu należało również zamieścić krótki opis wybranych, najważniejszych artykułów z każdej z dziedzin. Szczególną uwagę uczniowie mieli zwracać na wszelkie artykuły dotyczące krajów partnerskich, czyli w przypadku Polski uczniowie wynotowywali wszelkie informacje dotyczące Słowenii i Litwy.

Wiele było dziedzin, z których informacje powielały się we wszystkich gazetach. Takim tematem, który często się przewijał była ekonomia. Problemy z „Gaspromem”, który straszył zawieszeniem dostaw gazu do Unii Europejskiej, stanowiły, na początku grudnia 2005, jedno z najważniejszych treści we wszystkich trzech gazetach. Następnym tematem o zasięgu europejskim, szeroko dyskutowanym wiele razy w ciągu 2 tygodni, we wszystkich trzech krajach, był budżet Unii Europejskiej i brytyjska propozycja cięć budżetowych wobec nowych członków Unii. Wiele artykułów, na ten temat miało, albo zabarwienie bardziej ekonomiczne, albo bardziej polityczne, uczniowie różnie je odbierali.

Wśród artykułów pojawiających się w naszych gazetach wiele dotyczyło kultury. Przykładem może być zainteresowanie Europejską Akademią Filmową w Berlinie. Artykuły o tym wydarzeniu ukazały się w słoweńskim „Delo”, litewskim „Letuvos Rytas” i polskiej „Gazecie Wyborczej”.

We wszystkich trzech gazetach uczniowie zauważyli artykułu dotyczące łamania praw człowieka. Czołowym problemem, szeroko dyskutowanym na łamach wszystkich gazet były tajne więzienia CIA na terenie Europy, w których przetrzymywano nielegalnie podejrzanych o terroryzm. Zgodnie z doniesieniami „Gazety Wyborczej”, na którą powoływało się zarówno „Delo” jak i „Letuvos Rytas”, takie więzienia miały być również i w Polsce. Temat ten pojawiał się kilka razy w ciągu tych dwóch tygodni trwania projektu.

Wiele artykułów było poświęconych sportom popularnym w poszczególnych krajach, jak: skoki narciarskie, Europejska Liga Koszykówki, czy Mistrzostwa Europy w Pływaniu. Tymi ostatnimi było ogromne zainteresowanie we wszystkich trzech krajach, jako że każdy miał swojego zwycięzcę na różnym dystansie. Informacjom o tych zawodach towarzyszyło poniższe zdjęcie, prawie identyczne, jednak każde przedstawia pływaka z innego kraju. Gazety zamieściły zdjęcie swojego reprezentanta.

Jak można się domyślić, było wiele artykułów dotyczących tylko i wyłącznie problemów w poszczególnych krajach.

Jak widać wiele artykułów z bardzo różnych dziedzin, dotyczących nie tylko ważnych problemów europejskich ukazywało się we wszystkich trzech gazetach. We wszystkich krajach można było przeczytać podobne informacje na temat swojego kraju, innych państw w Europie czy nawet na świecie. Były oczywiście artykuły dotyczące tylko danego kraju, ale świadczy to o tym, że wbrew wszelkim obawom jesteśmy w stanie zachować tożsamość narodową, będąc jednocześnie obywatelami Europy. Mamy tak naprawdę wszyscy wiele wspólnego i możemy, a nawet powinniśmy działać dla dobra naszego kraju, ale również i całej zjednoczonej Europy, w której wszyscy żyjemy.

Pełne opracowanie wyników 2-TYGODNIOWEGO PROJEKTU GAZETOWEGO zamieściliśmy w specjalnej broszurze opracowanej na zakończenie drugiego roku pracy w programie Socrates Comenius.

, 00 00000 - . .30- . .4

Na trzeci rok pracy nad projektem zaplanowaliśmy konferencję internetową. Konferencja miała miejsce w lutym 2007. Ze względów technicznych mogli w niej brać tylko po cztery przedstawiciele poszczególnych krajów. Materiały do konferencji przygotowywało wielu uczniów. Pracowali w grupach, a następnie wspólnie opracowywali przygotowany materiał.

Uczniowie z Polski zajęli się możliwościami edukacji w Unii Europejskiej: gdzie i co można studiować, jakie są możliwości zdobycia stypendium na naukę za granicą, jakie kryteria trzeba spełniać aby je uzyskać. Słowenia opracowała możliwości pracy za granicą, a uczniowie z litewskiej szkoły zajęli się programami unijnymi dostępnymi dla dzieci i młodzieży, wspomagającymi edukację. Niestety, ze względów technicznych konferencja nie przebiegła tak sprawnie, jakbyśmy sobie tego życzyli. Najpierw zawiódł Internet na Litwie,

Trzy lata spotkań

00000000 0 0 0000 00% 200\$0 05 - . .6% 000000000

Przez trzy lata trwania projektu spotykaliśmy się wiele razy. W grudniu 2003 odbyła się pierwsza wizyta - przygotowawcza. Wzięli w niej udział nauczyciele z Polski, Litwy, Niemiec i Słowenii. W projekcie miała również uczestniczyć szkoła z Portugalii, której przedstawiciele nie otrzymali funduszy na udział w tym spotkaniu. Opracowaliśmy cele naszego projektu, wypracowaliśmy działania, które mają nam umożliwić ich osiągnięcie w ciągu trzech lat trwania projektu. Pracowaliśmy nad formularzem aplikacyjnym dla Agencji Narodowych.

Znaleźliśmy jednak czas, aby się bliżej poznać. Chcieliśmy też naszym gościom przybliżyć nasz kraj, zwyczaje kulinarne i kulturę. Całą wizytę rozpoczęliśmy uroczystą kolacją, na której serwowaliśmy przysmaki kuchni polskiej (bigos, kiszone ogórki, ciasta) przygotowane przez nauczycieli naszej szkoły.

W czasie trwania wizyty udało nam się pokazać naszym gościom Kraków, muzeum w Wieliczce i w Oświęcimiu, obyło się spotkanie z władzami naszego miasta w Urzędzie Miejskim.

Nasza ciężka praca zaowocowała przyznaniem grantu naszej szkole, szkole z Wilna i szkole ze Słowenii. Spotkamy się znów...

00000000 0 \$002 0% 007\$0 000 0 - . ./% 00000000

Głównym celem tego spotkania było opracowanie kwestionariusza skierowanego do uczniów: młodzi kontra wpływ mediów, świadomość praw ucznia i praw dziecka. Wykonaliśmy naprawdę ogromną pracę, kwestionariusz zawiera 37 pytań. W pierwszej części znajdują się pytania o wpływ mediów (prasa, telewizja, radio, Internet) na życie uczniów, wartości jakimi się kierują, wiedzę o ich obowiązkach i prawach. Część druga, to pytania o stopień demokracji w ich szkołach i w życiu rodzinnym.

Była to nasza pierwsza wizyta w Słowenii, więc zwiedziliśmy szkołę w Sencur, odbyliśmy spotkanie z merem miasta oraz podczas wizyty na Uniwersytecie Pedagogicznym poznaliśmy system edukacyjny Słowenii.

Wizyta ta, to oczywiście okazja do poznania Słowenii. Spędziliśmy czas podczas tej wizyty bardzo intensywnie: zwiedziliśmy Lublany, Jaskinię Postojna oraz odwiedziliśmy Bled, Piran, Kranj i Skofja Loka.

Pierwsze spotkanie w Wilnie. Dla nas, Polaków, wizyta w Wilnie ma jednak inny charakter niż dla Słoweńców. Tym razem nie zaczynamy od pracy, ale od zwiedzania. Pierwsze kroki kierujemy pod Ostrą Bramę. Trzeba pozostałej części delegacji wytłumaczyć dlaczego... Zwiedzaliśmy również zamek w Trokach – polska i litewska historia bardzo się tam ze sobą łączy. Łatwiej teraz wytłumaczyć słoweńskim koleżankom, jak to jest z naszą wspólną polsko-litewską historią. Zwiedziliśmy też Palengę i Kłajpedę. Przy okazji poznaliśmy specjały lokalnej kuchni: zeppeliny, wędzone ryby i litewskie piwo Svyturys.

Litewski system edukacji poznaliśmy podczas wizyty na Uniwersytecie Pedagogicznym. Zanim przystąpiliśmy do pracy, oczywiście zwiedziliśmy szkołę. Uczniowie, którzy razem z nami uczestniczyli podczas tej wizyty, zaprezentowali to, co uważali za najbardziej charakterystyczne w kulturze, zwyczajach, kuchni swojego kraju. Nasza praca podczas tego spotkania koncentrowała się głównie na opracowaniu wyników ankiet. Szukanie podobieństw i różnic w odpowiedziach prawie 200 ankietowanych uczniów na 37 pytań, to była ogromna praca.

Kolejny rok trwania projektu przed nami. Znow zaczynamy go w Jaworznie. Mamy przygotować się do 2-TYGODNIOWEGO PROJEKTU GAZETOWEGO, którego początek już 1 grudnia. Mamy do opracowania kwestionariusz dla uczniów oraz musimy

oczywiście zdecydować się, które gazety wybrać do projektu. Chcemy włączyć do pracy w tej części projektu dużą grupę uczniów.

Z roku na rok, ze spotkania na spotkanie praca idzie nam coraz szybciej. Coraz lepiej się rozumiemy, szybciej wypracowujemy wspólne stanowiska. Dzięki temu mamy więcej czasu choćby na zwiedzanie. Tym razem chcemy naszym gościom pokazać część południowej Polski – jedziemy w Tatry i do Zakopanego. Wybraliśmy się na spacer do Morskiego Oka oraz kolejką na Kasprowy Wierch. Sporo czasu spędziliśmy też w samym Zakopanem. Dla słoweńskiej części delegacji Tatry są podobne do części Słowenii zwanej

Gorenjsko, dla Litwinów, to zupełnie nowe doświadczenie – Litwa nie posiada gór. Na naszych gościach ogromne wrażenie zrobił też krakowski Kazimierz i muzeum na ulicy Szerokiej.

w Druskinikai (tak blisko granicy polskiej). No i oczywiście spacerowaliśmy po Wilnie, w którym czuliśmy się jak w domu. Tym razem pod pomnikiem Adama Mickiewicza uzgadnialiśmy, którego narodu „wielkim poetą był”.

Flau84:bG33Ra 7u:(Op84:Liimy(GzKGo784kdeWOW784bV33By6678bRybbO(ql:3O(ćIcąM3ć:KbGlAy7□““y7□““”O(:ććIb.b.b.ŁJb.

Widać nas w mediach

Nie chcemy zamykać naszego projektu tylko w czterech ścianach szkół. Od samego początku projekt jest widoczny w Internecie na stronie: http://www2.arnes.si/~oskrsen1s/Comenius/Comenius_ang/, która jest regularnie aktualizowana przez szkołę ze Słowenii.

Podczas pierwszego spotkania roboczego w Sencur, kiedy spotkaliśmy się z merem Sencur, odbyła się konferencja prasowa dla lokalnej gazety oraz dla radia Kranj. Ogólnokrajowa gazeta DELO (słoweński odpowiednik naszej Gazety Wyborczej) zamieścił obszerny artykuł o projekcie i opracowanym przez nas kwestionariuszu o wpływie mediów na uczniów.

Koordynatorzy projektu z trzech krajów członkowskich udzielili wywiadu dla telewizji.

Informacje o projekcie zamieszczane były w szkolnych gazetkach we wszystkich szkołach partnerskich.

W Jaworznie o projekcie pisała lokalna prasa, były o nim wzmianki w telewizji lokalnej – ostatnio przy okazji konferencji multimedialnej.

Także nasza szkolna audycja

telewizyjna MMS przygotowywana dla lokalnej telewizji poświęcała naszemu projektowi dwa odcinki: w jednym z nich wystąpili uczniowie, którzy brali udział w wymianie uczniów podczas wyjazdu na Słowenię, w kolejnym nasze koleżanki - nauczycielki ze Słowenii i Litwy.

Dwukrotnie nasza szkoła przedstawiała swój projekt w ramach Festiwalu Socratesa organizowanego przy współpracy z Kuratorium Oświaty w Sosnowcu. Przybliżaliśmy idee programu Socrates Comenius dla zainteresowanych szkół z terenu delegatury biorąc udział w Targach Socratesa w Sosnowcu i organizując Dzień

Socratesa w Jaworznie. Za każdym razem nasze dokonania znalazły swój oddźwięk w mediach.

Nasi uczniowie pracują z nami

Nasi uczniowie pracują z nami i wędrują z nami. W ciągu trzech lat trwania projektu ośmioro naszych uczniów razem z nami odwiedziło Słowenię i Litwę. Również ośmioro uczniów ze Słowenii i Litwy odwiedziło nasz kraj. W czasie tych wizyt uczniowie mieszkają u swoich rówieśników, poznają zwyczaje ich rodzin. Razem chodzą do szkoły, razem bawią się i zwiedzają kraj, w którym przebywają. Utrzymują również ze sobą kontakt internetowy po powrocie do ojczyzny. Uczestnicząc w zajęciach szkolnych uczniowie ci stają się ambasadorami swojego kraju i programu Socrates. Poprzez nich Polskę, Litwę i Słowenię poznają nie tylko uczniowie zaangażowani w prace nad projektem.

Oto wspomnienia Magdy i Oli, które odwiedziły z nami Litwę i Słowenię:

„Pobyt na Litwie będę wspominać przez długi czas. Zwiedziłam wiele ciekawych miejsc jak na przykład wieże telewizyjną najwyższą w Europie, centrum handlowe Akropolis, zamek w Trokach. Największe wrażenie wywarło na mnie Wilno i jego piękna architektura m.in: pałac prezydencki, uniwersytet wileński, zamek Giedymina i wzgórza Trzech Krzyży. Podczas pobytu na

„Słowenia, Słowenia, Słowenia.

Chciałam zmieścić w jednym zdaniu to co tam zobaczyłam, jak się czułam i jakich ludzi poznałam. Nie dało się.

Słowenia dla mnie- osoby która była tam zaledwie tydzień, jest państwem bogatej kultury, wspaniałej przyrody i zabytków, a przede wszystkim otwartych, baaardzo sympatycznych, miłych, wdzięcznych i pomocnych ludzi. Byłam tam zaledwie tydzień, a już chciałam zostać na dłużej.

Rodzina u której tam mieszkalam przyjęła mnie z otwartym sercem, zaskoczyło mnie to ponieważ byłam całkiem obcą dla nich osobą. Rodzina była liczna, ale pomimo to wszyscy potrafili znaleźć wspólny język.

Zwiedziłam tam m. in: Bleed (jezioro na którym jest wyspa (jedyna wyspa w Słowenii), a na tej wyspie jest kościół, latem pływają tam łodki co niedzielę na mszę), zobaczyłam Planicę (najwyższą skocznię narciarską na świecie), Kranj (miasto bardzo charakterystyczne, takie jak dla nas Kraków), zwiedziłam Lubianę (stolica) razem ze wszystkimi muzeami, byłam w ich szkole, która zaskoczyła mnie swoim wyglądem. Moi rówieśnicy których tam spotkałam okazali się bardzo otwarci na nowe znajomości, nie bali się, śmiało ze mną rozmawiali i pytali jak jest w Polsce. Z tymi ludźmi poszerzyłam swoją znajomość w Czorsztynie, później przez

Słowenia, Słowenia, Słowenia.

Dostarczyła mi bardzo dużych doznań, których na pewno nigdy nie zapomnę..."

Z roku na rok trwania projektu włączaliśmy naszych uczniów coraz bardziej w prace nad projektem. W pierwszym roku uczniowie, choć zaznajomieni z celami naszego projektu, wypełniali kwestionariusze przygotowane przez nas – nauczycieli. Potem uczestniczyli w spotkaniach, podczas których omawialiśmy rezultaty opracowanych ankiet. Dla nich tak, jak i dla nas ciekawym było przekonać się, jak niewiele różni ich od ich rówieśników z Litwy i Słowenii.

W drugim roku trwania projektu, to sami uczniowie pracowali nad gazetami, decydowali, które artykuły z przeglądanych gazet wybrać i zapisać w przygotowanym dla nich kwestionariuszu. Pracując w zespołach dwuosobowych mieli również okazję do przedyskutowania swoich racji. Podsumowanie ich pracy również dało okazję do zobaczenia jak niewiele nas różni, choć żyjemy w trzech różnych krajach.

Trzeci rok trwania projektu, to rok na który zaplanowaliśmy konferencję multimedialną. Uczniowie razem z nami planowali tematy konferencji i jej przebieg. Później w macierzystych szkołach samodzielnie opracowali wybrane tematy i przedstawiali je podczas konferencji.

Językiem projektu jest język angielski, podczas wyjazdów w tym języku uczniowie porozumiewają się ze swoimi rówieśnikami, z ich rodzicami i nauczycielami pracującymi w projekcie. Był to również język, w którym toczyła się konferencja multimedialna. Tak więc realizacja projektu ma wpływ na rozwijanie kompetencji językowych uczniów.

Uczniowie uczestniczący w projekcie mieli okazję przekonać się, że Europejczycy mają wiele cech wspólnych, więcej niż może się to wydawać na pierwszy rzut oka. Ale ważna jest również nasza odrębność, różnorodność różnic, które pielęgnowane i chronione, czynią każdy kraj Europy wart prawdziwego poznania.

Wpływy projektu

Zasady działania w ramach programu Socrates Comenius ograniczają liczbę uczniów i nauczycieli, którzy mogą wziąć udział w wizytach roboczych, ale tylko od nas, którzy pracujemy bezpośrednio przy projekcie zależy czy zainteresujemy naszym programem innych uczniów i nauczycieli. Dzięki grantowi wyposażyliśmy pracownię języka angielskiego w słowniki, komputer z dostępem do Internetu i oprogramowaniem multimedialnym. Udało się również, dzięki pieniądzą z projektu, zorganizować kurs języka angielskiego dla nauczycieli naszej szkoły.

Udział w programie Socrates podsunął pomysł utworzenia w naszym gimnazjum klasy o profilu europejskim, której uczniowie angażowani są we wszelkie działania wykonywane w ramach projektu. Zainteresowani uczniowie mogą brać udział w zajęciach kółka europejskiego i informatycznego realizując jednocześnie założenia programu Socrates.

Wizyty robocze stanowią doskonałą okazję do poznania systemów edukacyjnych innych krajów. Nie

można w takiej sytuacji uciec od dokonywania porównań, szukania pozytywów i negatywów. Wymiana doświadczeń często prowadziła do dyskusji nad wpływem różnych systemów edukacyjnych na pracę z młodzieżą. Rozmowy dotyczyły również współpracy z rodzicami, współpracy z lokalnymi władzami. Swoją wiedzę wyniesioną z takich dyskusji, po powrocie zawsze dzieliliśmy się z innymi nauczycielami w naszej szkole. Zdarzało się i tak, że z podróży przywoziliśmy kulinarne wizytówki kraju, w którym byliśmy: poczęstowaliśmy całą Radę Pedagogiczną słoweńską potacą. Uczono się i od nas: opiekunce Szkolnej Rady Uczniowskiej ze Słowenii bardzo spodobały się formy pracy naszej SRU, długo rozmawiała z opiekunką SRU z naszego gimnazjum, kontaktowały się przez Internet również po

zakończeniu wizyty. Dzięki wizytom uczniów ze Słowenii i Litwy w naszym mieście, również rodzice naszych uczniów mają możliwość zobaczenia podobieństw i różnic pomiędzy rówieśnikami z krajów uczestniczących w projekcie.

Dzięki uczestnictwu w projekcie programu Socrates Comenius promowaliśmy szkołę w środowisku lokalnym i na terenie miasta. Również dzięki udziałowi naszego gimnazjum w projekcie o Jaworznie, być może po raz pierwszy w życiu usłyszano w Sencur na Słowenii i w Wilnie na Litwie. Poza oddźwiękiem w mediach, o którym pisaliśmy w oddzielnym rozdziale, napisano o naszym projekcie pracę magisterską.

Udało nam się zrealizować założone cele projektu, tak, więc wpływy projektu będą trwałe dzięki naszym uczniom dłużej niż tylko te trzy lata trwania projektu: zwiększenie pewności siebie uczniów poprzez zlikwidowanie barier językowych, światopoglądowych, społecznych.

Summary

The whole idea started in 2003 in Bradford, the Great Britain while taking part in the European Union Seminar. This is where first met the teachers from Poland – Iwona Musial, Slovenia – Vilma Necimer, Lithuania – Asta Antulienė and Germany – Carola and Ilse. We liked each other and wanted to cooperate, this was possible thanks to Socrates Comenius for schools.

We organized preparatory visit in Jaworzno in January 2003 and started working on the program together. At this meeting we created the topic of our project “**BUILDING BRIDGES AND ACTIVE CITIZENSHIP IN EUROPEAN UNION**”. We also prepared the application form. All of us applied but unfortunately Germany was not accepted so in September we started cooperation just three of us: Poland, Slovenia and Lithuania.

In the first year we organized the camp in Czorsztyn in which Germany, Poland and Slovenia took part. The students spoke English, played and had fun together forgetting about prejudices. They learnt how to like each other and they were shown how much similar they are. The camp was such a big success that two years later we organized the next one.

Then in October we visited Slovenia exchanging the ideas for the first year questionnaire and application form for the second year of Socrates. In December students filled in the questionnaire and after having collecting the results a group of students with the teacher – Ms Ewa Zieba prepared the results to be shown. They had to prepare the presentation using Excel and Power Point of course in English.

During the visit in Lithuania which took place in March 2005 students who took part in the visit presented the survey results. At the end of year they have prepared the brochure with the survey results.

During the second year of the project we had “a two-weeks newspaper project”. During the first two weeks in December students read one, most popular daily newspaper. They search for the same information checking what all the papers have in common and whether they cover the same topics. Students worked in groups each with one newspaper and prepared the special questionnaire in English. Then during the visit the results in all of the three countries were discussed, and gathered together. We also prepared the brochure summing up the survey results.

The third year was the preparation for the internet conference in English concerning major problems of the European Union. We split the topics between three of us. Polish students prepared information about possibilities of work in European Union and European programs helping to get money for education. Internet conference took place in February 2007 it was not perfect as we thought it would be but anyway it was a precious experience for both students and teachers. We were able to talk in English, exchange the ideas and experiences.

Thanks to Socrates each of us have met so many wonderful people. We all have got new experiences and knowledge about each other customs, traditions, cuisine and language, not mentioning How much we all have improved our English. It was a great opportunity for all of us to use it in every day life situations, getting to know a lot of new words, phrases and idiomatic expressions. We have managed to see so many places of interests famous for each country and inevitably connected with European history like: Vilnius, Krakow, Ljubljana, Warsaw etc. We have got to know each other’s history and it enlarged our knowledge about European history. We all have become more aware European citizens. Having respect for our own culture and for other nations’ cultures as we all are part of European Union and we all have created its heritage.

Spis treści

1. Socrates Comenius	2
1.1 Czy znacie Socratesa?	2
1.2 Budowanie porozumień, aktywne obywatelstwo w Europie	2
2. Trzy lata w projekcie	5
2.1 Rok pierwszy 2004/2005	5
2.2 Rok drugi 2005/2006	6
2.3 Rok trzeci 2006/2007	8
3. Trzy lata spotkań	9
3.1 Spotkanie pierwsze, grudzień 2003, Jaworzno	9
3.2 Spotkanie drugie, październik 2004, Sencur	9
3.3 Spotkanie trzecie, kwiecień 2005, Wilno	10
3.4 Spotkanie czwarte, październik 2005, Jaworzno	10
3.5 Spotkanie piąte, marzec 2006, Sencur	11
3.6 Spotkanie szóste, wrzesień 2006, Wilno	11
3.7 Spotkanie ostatnie, kwiecień 2007, Jaworzno	12
4. Widać nas w mediach	13
5. Nasi uczniowie pracują z nami	14
6. Obóz w Czorsztynie	16
7. Wpływy projektu	17
8. Summary	17
Spis treści	19
Kwestionariusz	20

6. Dlaczego słuchasz radia?

(000;00 000<000= 0 00000 0 ; 00\$00 0\$000 0\$7)

- a. dla przyjemności / dla relaksu;
- b. interesują mnie wydarzenia w kraju, Europie, na świecie (polityczne, ekonomiczne);
- c. interesuje mnie muzyka, sport, film, wydarzenia ze świata show businessu;
- d. chcę czuć się dorośle;
- e. jestem zmuszony słuchać (przez rodziców, nauczycieli...);
- f. bo ma to związek z moimi planami na przyszłość / karierą zawodową;
- g. inne.

7. Jak dużo czasu poświęcasz na oglądanie telewizji?

- a. mniej niż godzinę dziennie;
- b. 1 – 3 godzin dziennie;
- c. 3 – 5 godzin dziennie;
- d. więcej niż 5 godzin dziennie.

8. Jakie programy zwykle oglądasz w telewizji?

(\$0000000 0000 0000 08 00000090 00 0200\$000 : 0% 000\$0 00 : - 0\$)

- a. filmy fabularne;
- b. telenowele;
- c. wiadomości;
- d. filmy dokumentalne;
- e. teledyski;
- f. talk-show;
- g. teleturnieje;
- h. inne.

9. Dlaczego oglądasz telewizję?

(000;00 000<000= 0 00000 0 ; 00\$00 0\$000 0\$7)

- a. dla przyjemności / dla relaksu;
- b. interesują mnie wydarzenia w kraju, Europie, na świecie (polityczne, ekonomiczne);
- c. interesuje mnie muzyka, sport, film, wydarzenia ze świata show businessu;
- d. chcę czuć się dorośle;
- e. jestem zmuszony oglądać (przez rodziców, nauczycieli...);
- f. bo ma to związek z moimi planami na przyszłość / karierą zawodową;
- g. inne.

10. Czy masz dostęp do Internetu w domu?

tak ☐ nie ☐

11. Jak dużo czasu spędzasz w Internecie?

- a. mniej niż godzinę dziennie;
- b. 1 – 3 godzin dziennie;
- c. 3 – 5 godzin dziennie;
- d. więcej niż 5 godzin dziennie;
- e. nie wchodzę do Internetu.

12. Używasz Internetu:

(000;00 000<000= 0 00000 0 ; 00\$00 0\$000 0\$7)

- a. w domu;
- b. w szkole;
- c. kafejce internetowej;
- d. inne.

13. Do czego używasz Internetu?

(\$000000 0000 0000 08 00000090 00 : 0% 000\$ 00 : - 0\$ % 0090 000209 0 0 0;000 0 : 0009= 0000 0000 0000 0)

- a. czaty;
- b. gry;
- c. szukam informacji potrzebnych do szkoły;
- d. ściagam filmy / muzykę;
- e. poczta elektroniczna (e-mail);
- f. inne.

14. Który typ mediów najbardziej Ci odpowiada?

(\$000000 0000 0000 08 000000 00 : 0% 200 00 : - 0\$)

- a. prasa;
- b. radio;
- c. telewizja;
- d. Internet.

15. Który typ mediów ma na Ciebie największy wpływ?

- a. prasa;
- b. radio;
- c. telewizja;
- d. Internet.

16. Który typ mediów ma na Ciebie najmniejszy wpływ?

- a. prasa;
- b. radio;
- c. telewizja;
- d. Internet.

17. Co wywiera największy wpływ na Twoje poczucie „bycia obywatelem”?

(\$000000 0000 0000 08 0000 00 00 : 0% 0 0 00 00 : - 0\$)

- a. media;
- b. szkoła;
- c. rodzina;
- d. inne.

18. Jaki wpływ mają media na Twoje poczucie „bycia obywatelem Polski”?

- a. bardzo duży wpływ;
- b. duży wpływ;
- c. mały wpływ;
- d. żadnego wpływu.

19. Jaki wpływ mają media na Twoje poczucie „bycia obywatelem Europy”?

- a. bardzo duży wpływ;
- b. duży wpływ;
- c. mały wpływ;
- d. żadnego wpływu.

20. Jaki wpływ mają media na rozumienie przez Ciebie Twoich praw i obowiązków?

- a. bardzo duży wpływ;
- b. duży wpływ;
- c. mały wpływ;
- d. żadnego wpływu.

21. Jaki wpływ mają media na kształtowanie Twojego właściwego zachowania?

- a. bardzo duży wpływ;
- b. duży wpływ;
- c. mały wpływ;
- d. żadnego wpływu.

22. Jaki wpływ mają media na kształtowanie Twojego złego zachowania?

- a. bardzo duży wpływ;
- b. duży wpływ;
- c. mały wpływ;
- d. żadnego wpływu.

23. Czy masz wystarczającą wiedzę o swoich prawach?

- a. tak, znam je bardzo dobrze;
- b. tak, znam je dobrze;
- c. znam je niewystarczająco;
- d. nie znam ich.

24. Skąd dowiadujesz się o swoich prawach?

(\$ - 100% : 0% : - \$)

- a. media;
- b. rodzina;
- c. szkoła;
- d. inne.

25. Dlaczego media informują nas o łamaniu praw człowieka?

(\$ - 100% : 0% : - \$)

- a. bo wypełniają rolę informacyjną;
- b. chcą zwiększyć współczucie dla pokrzywdzonych;
- c. szukają sensacji;
- d. inne.

26. Jak często wokół siebie widziałeś przejawy dyskryminowania z powodu:

innej narodowości	płci	pochodzenia	orientacji seksualnej	przynależności do subkultury
a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;
b. często;	b. często;	b. często;	b. często;	b. często;
c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;
d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.

27. Jak często byłeś dyskryminowany z powodu:

innej narodowości	płci	pochodzenia	orientacji seksualnej	przynależności do subkultury
a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;	a. bardzo często;
b. często;	b. często;	b. często;	b. często;	b. często;
c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;	c. rzadko;
d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.	d. nigdy.

28. Jak ocenisz stosunki w swojej szkole:

panujące pomiędzy uczniami i nauczycielami	panujące w Twojej klasie i pomiędzy uczniami w szkole
a. bardzo dobre;	a. bardzo dobre;
b. dobre;	b. dobre;
c. niezbyt dobre;	c. niezbyt dobre;
d. złe.	d. złe.

29. Kim jest nauczyciel dla Ciebie?

- a. partnerem;
- b. osobą, która Cię uczy;
- c. osobą, która szuka w Tobie tylko wad;
- d. nie mam zdania.

30. Czego masz więcej w szkole?

(\$9 \$)

praw obowiązków.

31. Jak oceniasz pracę Szkolnej Rady Uczniowskiej?

- a.** bardzo dobra;
b. dobra;
c. niezbyt dobra;
d. zła.

32. Czy angażowałeś się w prace Szkolnej Rady Uczniowskiej?

- a.** bardzo często;
b. często;
c. rzadko;
d. nigdy.

33. Co zmieniłbyś, gdybyś należał do Szkolnej Rady Uczniowskiej?

$$(0; 0 \leq x = 0 \text{ ; } \$0 \leq \$7)$$

- prawa ucznia;
- sposoby prowadzenia lekcji przez nauczycieli i metody nauczania;
- zajęcia pozalekcyjne;
- nic.

34. Czy zdarzyło się, że w Twojej rodzinie były łamane Twoje prawa lub czuleś dyskryminowany?

- a.** bardzo często;
b. często;
c. rzadko;
d. nigdy.

35. W swojej rodzinie masz więcej:

(\$9 \$)

praw obowiązków

36. Kto podejmuje decyzje w Twojej rodzinie?

- ojciec;
- matka;
- Twoje rodzeństwo;
- decyzje podejmuje wspólnie cała rodzina.

37. Czy Twoi rodzice są dla Ciebie bardziej:

- a. partnerami, którzy potrafią Cię wysłuchać i poradzić Ci;
- b. osobami, które kontrolują Cię i karzą.

Dziękujemy Ci za szczere odpowiedzi w ankiecie na temat demokracji i obywatelstwa.